

XIX. YÜZYILIN BAŞLARINDA KADAR ANTAKYA'DA MİSYONERLİK FAALİYETLERİ

*Abdullah YILDIZ
**Mustafa TURAN
***Yasemin ÇETİN
****Mehmet Ali AKAN
*****Şükrü ÇETİN

Araştırma Makalesi

Makale Gönderme Tarihi

11. 06. 2023

Makale Kabul Tarihi

20. 07. 2023

Atıf Bilgisi

Chicago: Abdullah Yıldız, Mustafa Turan, Yasemin Çetin, Mehmet Ali Akan, Şükrü Çetin, "XIX. Yüzyılın Başlarında Kadar Antakya'da Misyonerlik Faaliyetleri", *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Vol. 1, Issue: 2, 2023, ss. 114-131.

Apa: Yıldız, A., Turan, M., Çetin, Y., Akan, M. A., Çetin, Ş. (2023), "XIX. Yüzyılın Başlarında Kadar Antakya'da Misyonerlik Faaliyetleri", *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Vol. 1, Issue: 2, ss. 114-131.

Özet

Osmanlı Devleti'nde 1720'li yıllarda başlayan ve Vatikan tarafından yönlendirilen misyonerlik faaliyetleri, öncelikli olarak Rum Ortodoks Cemaatin ileri gelenleri, rahipler, metropolitler ve patrikler üzerinde etkili olmuştur. İkinci aşamada misyonerlikten etkilenen camia Ermenilerdir. Misyonerlerin etkisiyle hızla yayılan Katoliklik 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren Rum Ortodoks cemaatin parçalanmasına ve kiliseler arasında çatışmaların yaşanmasına sebep oldu. Bu çatışmaların etkisi kısa bir süre sonra Ortodoks cemaat arasında da görülmeye başlandı ve nihayet büyük insan kitleleri Ortodoksluktan ayrılarak Katolik, Protestan ve Anglikan gibi yeni mezheplere dahil oldu. Bu da Antakya'daki gayrimüslim cemaatleri de etkiledi ve nihayetinde Antakya Ortodoks kilisesinden ayrılmalar başladı. Bu ayrılmaların bir sonucu olarak Katolikliğe meyleden patrik adaylarıyla Ortodoks kalmak isteyenler arasında sıkı bir patriklik mücadelesi başladı.

Bu makalede Ortodoksluktan Katolikliğe meyleden patriklerin Antakya Ortodoks kilisesindeki nüfuz kurma teşebbüsleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Antakya, Kilise, Çatışma, Patrik, Metropolit, Misyoner.

Abstract

The missionary activities, which started in the Ottoman Empire in the 1720s and were directed by the Vatican, were primarily influential on the notables of the Greek Orthodox Community, priests, metropolitans and patriarchs. In the second stage, the community affected by missionary work is Armenians. Catholicism, which spread rapidly under the influence of the missionaries, caused the Greek Orthodox community to break up and conflicts between the churches from the first half of the 19th century. The effect of these conflicts soon began to

* Müdür Yardımcısı, Mehmet Tuncay Aykaç İlkokulu, abdullahy2738@gmail.com, Orcid: 0009-0002-9612-2725

** Okul Müdürü, Mehmet Tuncay Aykaç İlkokulu, ecememreemir4402@gmail.com, Orcid: 0009-0001-5649-2628

*** Müdür yardımcısı, Nuriye Zekeriya Kına Ortaokulu, yaseminctn84@gmail.com, Orcid: 0009-0001-4290-0598

**** Müdür, Aktoprak Zeugma Anaokulu, mehmetali.akan27@gmail.com, Orcid: 0009-0007-6177-1430

***** Müdür, Sutaşı Ortaokulu, cetins3838@gmail.com, Orcid: 0009-0002-3741-9588

be seen among the Orthodox community, and finally large masses of people left Orthodoxy and joined new denominations such as Catholic, Protestant and Anglican. This also affected the non-Muslim communities in Antakya, and eventually, separation from the Antakya Orthodox church began. As a result of these separations, a tight patriarchal struggle began between the patriarch candidates who tended to Catholicism and those who wanted to remain Orthodox.

In this article, the attempts of the patriarchs who inclined to Catholicism from Orthodoxy in the Orthodox Church of Antioch will be examined.

Keywords: Antioch, Church, Conflict, Patriarch, Metropolitan, Missionary.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde yaşayan gayrimüslimler, "Millet Sistemi" denilen bir sistem içerisinde teşkilatlandırılmışlardı¹⁸⁰. Bu sistem her milleti/mezhebi kendi alanı içerisinde tanımlar ve bu alan dâhilinde ihtiyaç duyulan hususlara müdahil olurdu. Özellikle yükseliş döneminde yani Kanuni Sultan Süleyman ve sonrasında sistem önceki devirlere nazaran biraz daha kendini sorgular olmuş olsa da, yine de mükemmel çalışmıştır. Fakat XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda baş gösteren mağlubiyetler ve Avrupa'da ortaya çıkan gelişmeler, sistem içerisinde yer alan unsurların yavaş yavaş bir çözülme sürecine girmesine ve dikkatlerini Batı'ya/Avrupa'ya kaydırmalarına sebep olmuştur. Bu yüzyıllarda Avrupa'da meydana gelen hadiseler, Osmanlı Devleti'ni olduğu kadar, bu devletin sınırları dâhilinde yaşayan mutlu/mesut gayrimüslim toplulukları da yakından ilgilendirmiştir. Bu ilgi bir süre siyasî veya ticarî yollarla kendini beslemiş olmakla beraber, özellikle XVIII. Yüzyılın sonlarından itibaren tedrici olarak artan misyonerlik faaliyetleriyle de desteklenmiştir. Bu destek sayesinde, Avrupalılara dinsel olarak da ilgi duymaya başlayan Osmanlı vatandaşı gayrimüslimler, önceleri gizli yollarla, siyasi fırsatlardan istifade edildikçe de açıktan misyonerlerin etki alanına girmeye başlamışlardı. Misyonerlerin bu çabası, mensubu oldukları ülkelerin elde etmiş oldukları imtiyazların da kullanılmasıyla, hemen bütün Osmanlı topraklarında sürdürülür bir konuma gelmiştir¹⁸¹.

Avrupalı misyoner önceleri Ortodoks Rumlar gibi bazı kitlesel toplulukları hedef almış olsa da daha sonra, kendi dinî misyonlarından memnun olmayan müslim ve gayrimüslim bütün toplulukları bu hedefe dâhil ederek, yeni yeni cemaat zümreleri oluşturulmaya çalışmışlardır. Çoğunluğu Avrupa kökenli olan misyoner teşkilatları, sürdürdükleri faaliyetler sonucunda etkiledikleri zümreler, beklentilerini karşılamayınca, yöntem değişikliğine giderek

---

¹⁸⁰ Millet sistemi hakkında bk. Cevdet Küçük, "Millet Sistemi", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: IV, İstanbul 1985, s. 1007-1024.

¹⁸¹ Hasan Çolak, *Relations Between The Ottoman Central Administration and The Greek Orthodox Patriarchates of Antioch, Jerusalem and Alexandria: 16th-18th Centuries*, Centre for Byzantine, Ottoman and Modern Greek Studies Institute of Archaeology and Antiquity College of Arts and Law, The University of Birmingham, 2012, s. 4.

özellikle Suriye, Lübnan, Filistin ve Anadolu sınırlarında yaşayan küçük grupların aralarında var olan problemleri kaşıyarak yani Ermeni, Süryani, Keldani, Rum, Dürzi ve Marunîler gibi cemaat mensuplarını birbirlerine karşı kışkırtmak suretiyle, bu unsurların bölünmelerini ve buradan yeni cemaatlerin oluşturulmasını hedeflemişlerdir¹⁸².

Osmanlı vatandaşı gayrimüslimler üzerinde sürdürülen bu gayretkeş çalışma, kısa bir süre sonra meyvelerini vermeye ve dinî bütün Hıristiyan vatandaşların dahi mezheplerini terk etmesine sebep olabilecek pek çok cazip fırsatlar doğurmuştur. Bu gibi fırsatlar dindaşlar arasında beklenmedik şekilde düşmanlıklar da yaratmaya başlamıştır. Bu durum bölgede Ortodoksluktan çok sonra ortaya çıkan ve hızlı bir gelişme kaydeden Katolik mezhebinin yayılması için önemli fırsatlar doğurmuş ve Osmanlı Devleti tarafından zaman içinde kurulmuş olan kabileler arasındaki ahenkli beraberliğin zayıflamasına sebep olmuştur. Bu yeni mezhebi yaymak için özellikle Fransa'nın desteğini alan Cizvit misyonerler Osmanlı vatandaşı Ortodokslar arasında bir taraftan dinî aykırılıkları kışkırtmak, diğer taraftan ırki farklılıkları körükleyen bir yol seçmişlerdir¹⁸³.

Cizvit tarikatının bu yönelimi büyük dinsel farklılıklara rağmen Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında yüzyıllarca süren ve bir kardeşçe yaşama metodu olan “millet sistemi”ni kökünden yıkmayı hedeflemiştir. Bu tarikat aynı zamanda sadece teolojik olarak birbirinden farklı düşünen, aynı dinin mezhep mensupları arasında bölücülüğü ve düşmanlığı körükleyebilmeyi başarmıştır¹⁸⁴. Tarikatın bu şekilde fütursuzca etrafa bulaşması Müslümanlardan ziyade, gayrimüslim din otoritelerini rahatsız etmiştir. Bu durumdan rahatsız olan Ortodoks cemaat liderleri, bu tür misyoner saldırıların, bölgenin fethi sonrasında kendilerine sonsuz salahiyetler sağlayan ve yüzyıllarca farklı mezhepleri saldırganlığa karşı bir zırh gibi çepeçevre kuşatan Osmanlı hâkimiyetinin koruyuculuğu ve kadirşinaslığı ile çözüme kavuşturmayı, Avrupalıların desteğini alamadıkları zamanlarda başvurulacak en son çare olarak görmeye başlamışlardı¹⁸⁵. Bu bakış açısı, Osmanlı idari yönetiminin hızla çözülmesinde temel etken olmuştur.

Avrupalıların ve özellikle Rusya'nın dikkatlerinin Ortadoğuya yoğunlaştığı bir zamanda Antakya ve çevresi, Hıristiyanlığın ilk merkezlerinden biri olması sebebiyle, misyoner

---

¹⁸² Çolak, *a.g.t.*, s. 6.

¹⁸³ Fr. Michel Najim-T.L. Frazier, *Antioch: A Brief History of The Patriarchate of Antioch*, (<http://najim.net/ANTIOCHhistoryencyclopedia.pdf>, Erşm: 30.09.2015), s. 36.

¹⁸⁴ Najim-Frazier, *a.g.e.*, s. 35-38. Küçük, *a.g.m.*, s. 1013.

¹⁸⁵ Küçük, *a.g.m.*, s. 1013; Gülden Sarıyıldız, “Osmanlı Devleti’nde Protestan Ermeni Milleti Ve Kilisesinin Tanınması”, *İ.Ü. İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2002, s. 259.

faaliyetlerin İmparatorluğun diğer yerlerinden daha yoğun hissedildiği yerlerden biri olmuştur. Bu ve benzeri hususlarda Osmanlı Devleti'nin koruyuculuğunu daima yanında bulan Antakya Rum Ortodoks Patrikliği, misyoner saldırılar karşısında zaman zaman Rusya'ya yönelmiş olsa da çoğu zaman Osmanlıların şefkatine ihtiyacı duymuş görünmektedir. Antakya Rum Ortodoks Patriği cemaati üzerinde gün geçtikçe artan bu baskıdan kurtulmak için dışarıda aradığı desteği bulamayınca, doğrudan Osmanlı adaletine yani Divan-ı Hümâyûn'a başvurmaya karar vermiş ve patriklik nüfuz bölgesinde sürdürülen misyonerlik faaliyetlerini bir rapor halinde derleyerek, tedbir alınması için Osmanlı hükümetine sunmuştur¹⁸⁶.

Hazırlanan bu raporda Antakya Rum Ortodoks Patriği Silvestros, Serafim adlı bir rahibin Antakya, Şam ve Halep Rum patriği sıfatıyla Efrenc taifesiyle ilişki içinde olduğunu ve yeni bir dine (mezhebe) meylettğini haber vermektedir¹⁸⁷. Serafim'in reayayı kandırdığını ve fermanlı patrik olduğuna inandırdığını iddia etmekteydi. Serafim'in, bununla da kalmadığını bildiren Silvestros, Serafim'in kiliseye ait vakıf mallarını, evleri, kandilleri ve karavanları dahi para karşılığı satmış olduğuna dair iddiaların olduğunu bildirmekteydi¹⁸⁸. Patrik Silvestros, Serafim ve ortaklarının ele geçirilmesini ve kiliseye ait bütün bu malların geri alınması için Osmanlı Devleti'nin taşradaki en güçlü adalet mekanizması olan kadının devreye girmesini hükümetten talep etmekteydi¹⁸⁹. Patrik Silvestros'un müdahil olduğu bu durum, Serafim gibi pek çok fırsatçının patriklik iddiasında bulunarak cemaat arasında faaliyet gösterdiğini, kiminin misyonerlik, kiminin ise kendi menfaatlerini takip ettiğini ifade etmesi açısından önemli bir örnektir. Daha sonra görülmüştür ki benzer şekilde gelen misyoner grupları da pek farklı olmayan yolları deneyerek cemaat arasında faaliyet göstermekteydi¹⁹⁰.

Silvestros, İstanbul Rum Patrikliğine bağlı olan Antakya, Şam, Halep, Sayda ve yakın çevrede, Avrupa (Efrenc) menşeyli rahiplerin türediğini tespit etmiştir. Bu rahiplerin ehl-i zimmet Rum reayası arasında fesat çıkarmak suretiyle tabî oldukları Ortodoks mezhebinden çıkararak, Frenk mezhebine (Katolik) katılmaları için çalıştıklarını ileri sürmekteydi. Bu tür faaliyetler o derece yoğunlukta idi ki, bir taraftan İstanbul Rum Patrikliği, diğer taraftan ise

---

¹⁸⁶ Ramazan Işık, "1820-1950 Yılları Arasında Suriye Ve Lübnan'da Protestan Misyonerlerin Kadınlara Yönelik Faaliyetleri", *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 15/2 (2010), s. 170 vd.

¹⁸⁷ A. Fortescue, *Batı Süryaniler'den Melkitler*, (Çvr. Meral Ünüvar), *Journal of the Assyrian Academic Society*, Cilt: 10, Sayı: 2, 1996, s. 7.

¹⁸⁸ Fortescue, *a.g.e.*, s. 33.

¹⁸⁹ Çolak, *a.g.t.*, s. 8.

¹⁹⁰ Çolak, *a.g.t.*, s. 11.

Antakya, Şam ve Kudüs Rum patrikleri de devreye girerek bu tür tazyikleri Osmanlı Devleti'ne rapor etmek zorunluluğu hissetmişlerdir¹⁹¹.

Bununla beraber gerek sahte patrik adayları, gerekse Ortodoks rahiplerin menfaat karşılığında kendi cemaat mensuplarını bu şekilde saptırmaları, reyanın dağılmasına ve raiyetliğe dair gereklerin yerine getirilmesine engel olduğu gibi, bir kısmının ise eski mezhebini terk ederek, yeni bir mezhep olarak lanse edilen Frenk mezhebine dahil oldukları görülmüştür. Bu da Antakya patriklerini, devletin bu tür hadiselerle müdahil olması gerektiği yönünde bir düşünceye sevk etmiş olup, devletten bu kişilerin buldukları yerlerde yakalanarak Magosa kalasında kalebent olarak cezalandırılmalarını talep etmeye yöneltmiştir. Devlet konuyla ilgilenmiş ve ferman göndermek suretiyle, söz konusu kişilerin buldukları yerde tutuklanmasına ve Kıbrıs adasında bulunan Magosa kalesine gönderilerek orada kalebent cezasına çarptırılmalarına karar vermiştir¹⁹².

Eftemiyos ve Ortaklarının Din Değiştirme ve Antakya'daki Faaliyetleri

Avrupalıların, Osmanlı vatandaşı gayrimüslimleri, Avrupa'da hüküm süren Hıristiyan mezheplerinin en güçlüsü olan ve Osmanlılar tarafından Frenk dini olarak tanımlanan Katolik mezhebine dahil etmeye yönelik girişimleri XX. Yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. Bu propagandanın endişe eden İstanbul, Antakya ve Kudüs Ortodoks Rum patrikleri Osmanlı Devleti'nin bu duruma müdahale etmesini istemişlerdi. 1722 yılının sonlarına doğru yapılan bir başvuru üzerine Kahire'de yaşayan Ortodoks cemaate mensup Eftemiyos, yukarıda bahsedilen Serafim ve Papa Goril adlı rahiplerin Avrupalı misyonerler tarafından elde edilerek Frenk dinini benimsedikleri haber verilmekteydi. Eftemiyos ve ortaklarının Sayda'da sürdürdükleri faaliyetlerle Ortodoks Rum vatandaşlarını kandırarak Frenk dinine meylettirmiş oldukları bildirilmekteydi. Patrikler şikâyet mektuplarında, Eftemiyos ve arkadaşlarının Akka kasabasına giderek burada bulunan Rum reaya üzerinde ihtilal, fesat ve katil gibi tehditler yağdırarak, uyguladıkları sindirme hareketi sonucunda bura ahalisini de yavaş yavaş din değiştirmeye zorlandıklarından bahsediyorlardı. Bunun üzerine Kudüs ve Sayda kasabalarında ve köylerinde olan ruhbanlar ve fukaralar bir meclis toplayarak, durumun vahameti üzerinde görüş birliğine varmışlar ve meselenin bir an önce halli için İstanbul'a haber göndermişlerdi. Osmanlı hükümeti ise konunun araştırılması için Kudüs kadısı Abdurrahman'a, Kudüs ve

---

¹⁹¹ Küçük, *a.g.m.*, s. 1013.

¹⁹² Fortescue, *a.g.e.*, s. 34.

Akka müftü ve dizdarlarına emirler göndererek gerekli tedbirleri almalarını istemişti¹⁹³.

Merkezden gelen bu emir üzerine Rahip Eftemiyos ve arkadaşları yakalanarak, kalebent cezasıyla Kıbrıs'a gönderildiler. Ancak Eftemiyos adlı rahip bir fırsatını bularak firar ederek, gayrimüslim ahaliyi Frenk dinine çağırmaya yönelik ihtilal ve fesatlarına devam etmişti. Onun ve diğer misyonerlerin çabaları sayesinde Şam, Kudüs, Sayda ve Akka kasabalarında bulunan reaya, Ortodoks mezhebinden ayrılarak yavaş yavaş Frenk dinine (Katolikliğe) geçmeye başlamıştı. Bölge patrikleri söz konusu kasabalarda yaşamakta olan Ortodoksları, mezhep dışına çıkmaya sevk eden Eftemiyos ve arkadaşlarının yakalanarak, bu defa da Adana kalesine kalebent olarak gönderilmelerini istemişlerdi¹⁹⁴.

Osmanlı vatandaşlarının din ve mezhep değiştirmesine yönelik bu ve benzeri vakalar söz konusu dönemde gözle görülebilir derecede çoğalmıştır. Bununla ilgili örnekler, birkaç kuruş veya daha küçük menfaatler karşılığında pek çok kişinin misyonerler tarafından elde edildiğini ve Ortodoksluğun Osmanlı topraklarında yavaş yavaş erimeye yüz tutmuş olduğunu göstermekteydi. Bu hususta İstanbul, Şam, Antakya ve Halep patrik ve metropolitleri hızlı bir haberleşme trafiğine girişerek, meselenin önünü almaya çalıştılar. Şam sakinlerinden Havari Hâli adlı papaz, Dürzi Mansur ve Halepli Adame ve Derzancir adlı zimmiler de misyoner faaliyetlerin kurbanı olarak Katolikliğe meyletmişlerdi. Bunun gibi Şam ve Halep çevresindeki Rum reayanın da din değiştirmesi için büyük çaba sarf edilmekte ve türlü fesatlar çıkarılmak suretiyle Katolikliğe geçişler kolaylaştırılmaktaydı. Durumun giderek endişe verici boyutlara ulaştığını gören patrikler ise cemaatlerinin bu şekilde erimesine artık bir dur demek için, meseleyi Osmanlı Devleti'ne bildirerek bahsi geçen kişilerin yakalanarak cezalandırılmasını istediler¹⁹⁵.

Osmanlı Devleti, Avrupalı misyonerler tarafından yapılan bu tür din değiştirme faaliyetlerini ciddi bir şekilde takip etmekteydi. Ancak Avrupalı devletlerle yapılan anlaşmalar ve verilen kapitülasyonlar sebebiyle, ortaya çıkan kanuni boşluklardan faydalananların yaptıkları bu ve benzeri girişimleri Osmanlıların doğrudan engellemek gibi bir lüksleri yoktu. Yapılabilecek tek şey gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarını bu tür girişimler karşısında uyanık olmaya davet etmek ve din değiştiren kişiler şayet Osmanlı vatandaşı ise, bu kişileri içinde buldukları gayr-i kanunî işlerden men etmek ve ısrar edenleri de hafif

---

¹⁹³ Çolak, *a.g.t.*, s. 22.

¹⁹⁴ Küçük, *a.g.m.*, s. 1014.

¹⁹⁵ Küçük, *a.g.m.*, s. 1015.

cezalara çarptırmaktı¹⁹⁶.

Bütün bu tedbirlere rağmen misyoner grupların elde ettiği Osmanlı vatandaşı gayrimüslimler, üzerlerine aldıkları görevi en iyi şekilde yerine getirebilmek için adeta birbirleriyle yarışmakta ve akla gelmeyecek yöntemler geliştirmektedirler. Sıkı denetimler ve kati cezalar sebebiyle istedikleri şekilde çalışmayan mühtediler, bu defa da Ortodoks rahiplerin kılığına girmek suretiyle, Katoliklik propagandası yapmaya başlamışlardı. Hatta daha da fazla ileri giderek Mısırlı, Şamlı, Antakyalı, Tarubluşamlı ve Saydalı mühtedi Katolik papazlar veya papaz olduğunu iddia eden kişiler, Ortodoks Rum papazların kıyafetlerini giymek suretiyle, Ortodoks Rum ahaliyi din değiştirmeye zorlamakta, ellerinde olan kiliseleri zapt etmekte, Katolik murahhasaları patrik oldukları iddiasıyla ortalıkta dolaştırmakta, Rum din adamlarına görüldükleri her yerde hakaret ettirmektedirler¹⁹⁷.

Devletin meseleye müdahil olması hususunda girişimlerde bulunulması üzerine, hükümet Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'ya, Mısır kadısına, kaza kadı ve naiplerine gönderdiği emirde, Hıristiyan dünyasının Katolik ve Ortodoks olmak üzere iki büyük mezhebe bölündüğüne vurgu yapılarak, bu iki mezhebin birbirleri üzerinde üstünlük kurmak yerine bugün ne şekilde bulunuyorlar ise yine o şekilde kalmaları arzu edilmiştir. Buna rağmen şayet tebaa arasından Katolik mezhebine geçenler varsa, Ermeni ve Katolik papazların birbirleriyle ilişkileri yoksa, başka yerlerde olduğu gibi, Rum ve Katolik papazların kıyafetlerinin de farklı olmasına dikkat edilmesi emredilmiştir. Diğer taraftan murahhasaların da patriklik iddiası gibi uygunsuz bir harekette bulunma gafletine düşmemeleri istenilmiştir. Buna rağmen Ermeni cemaat içerisindeki bazı kimselerin hâlâ bu konuda inat etmekte oldukları tespit edilerek, bunların ıslahı gündeme gelince, yapmaları gereken ilk işin bu kişilerin Katolikliğe geçtiklerini bildirmeleri olacağından, cemaatleri tarafından şekillendirilmiş olan terbiyelerinin de bir tesirinin kalmamış olduğu ifade edilmiştir. Bu şekilde Ortodoks Rum cemaatin bir kısmının mezhep değişikliğine gitmesi, Osmanlı Devleti'nin yapmakta olduğu ıslahatın bir parçasını oluşturan nüfus tahriri maddesine de zarar vermektedir. Devlet, bu konuda gerek Ortodokslar ve gerekse Katolikliğe meyletmış olanlar arasında meydana gelmesi muhtemel bir huzursuzluğu ortadan kaldıracak bir anlaşmaya varılmasını tavsiye etmekteydi¹⁹⁸.

Bu hususta Ermeni patriği, Ermenilerden Katolikliğe geçenler kadar, Katoliklerden

---

¹⁹⁶ Fortescue., *a.g.e.*, s. 35.

¹⁹⁷ Işık, *a.g.m.*, s. 174.

¹⁹⁸ Işık, *a.g.m.*, s. 174.

Ermeniliğe geçenlere de bir şey denilemeyeceğini, konunun iki millet arasında zaman içerisinde hal yoluna gireceğine olan inancını dile getirmiştir. Ancak bu iki milletin iki ayrı patriklik olmalarına izin verilmesi halinde meselenin mezhep kanunlarına büyük zarar vereceğine işaret ederek, böyle bir hususun gündeme gelmesi durumunda, Ermeniler arasından Katolikliğe meyledenler olursa bu gibi kişilerin her iki taraftan kabul görmemesi gerektiğine vurgu yapmıştır¹⁹⁹.

Ermeniler ve Katolikler arasında mezhepler arası geçişleri engellemek üzere 1250 senesi Zilhiccesinde (Mart 1835) bir kanun çıkarılmıştı²⁰⁰. Kanunda Ermeni ve Katolik milletlerinden Rum milletine, Rum milletinden bu iki millete geçenler olursa bunların red olunması emredilmekteydi. Diğer taraftan Katolik murahhasların ise bir mahalden ötekine gidip gelmeleri sırasında, ziyarette buldukları mevkiin mezhebini rencide edecek bir hal ve hareket içinde bulunmamaları, kendi ırz ve edepleriyle gezip dolaşmalarına dikkat etmeleri hususunda 1253 Senesi Evahir-i Saferinde (7 Mayıs 1837) Kudüs, Yafa ve Akka kazalarına da emir gönderilmişti. Aynı yılın Evahir-i Cemaziyelevvelinde (3 Ağustos) ise bahsi geçen kazalarda oturan Katolik murahhaslar veya papazların kıyafet seçiminde diğer unsurları rahatsız etmeyecek şekilde titizlik göstermeleri istenmiştir. Bu emirlere binaen buralarda oturan ecnebilerin de kılık kıyafetlerine dikkat etmelerine dair aynı yılın Evail-i Şaban (31 Ekim)'ında başka bir emrin gönderildiği de anlaşılmaktadır²⁰¹.

Rum patriği Osmanlı Devleti'ne haber göndererek Katolik milleti ile Rum milleti arasında huzursuzluğun bir ihtilale sebep olacak şekilde giderek gerginleştiğini haber vermişti. Bu sebeple Osmanlı hükümeti bir önceki sene Rebiülahirin ortasında Mısır, Şam, Antakya, Trablusşam ve Sayda'da olan Melkit Katolik kesişlerinin, murahhaslarının ve piskoposlarının Rum milletine, kiliselerine ve manastırlarına müdahale ettiği yönünde ortaya atılan iddiaların gerçek olmadığı anlaşıldığından bahsederek, şayet bu şekilde zapt edilmiş kilise ve manastır var ise, bunun bir oldu-bitti ile kabul edilemeyeceğini ve kesin olarak reddolunacağını ifade etmiştir. Aynı şekilde Rum milleti tarafından mezhep üzerinden bir fenalığın meydana gelmesi halinde de gerekli cezalandırmaların yapılarak, bu tür

---

¹⁹⁹ Gülnihal Bozkurt, Alman-İngiliz belgelerinin Ve Siyasi Gelişmelerin ışığı Altında *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*, Ankara 1996, s. 131,139.

²⁰⁰ Davut Kılıç, "Osmanlı Ermenileri Arasında Katolik Kilisesi'nin Kuruluş Faaliyetleri", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 38, Mart-Nisan 2001, s. 734.

²⁰¹ Raif İvecan, "Ahmet Türkan, Osmanlı'da Kripto Hıristiyanlar, (İstanbul: Kitabevi, 2012), 178 s.", *Millet ve Nihal İnanç, Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1 (Ocak – Nisan 2012), s. 2.

oldubittilerin tümünden reddolunacağını ifade etmişti²⁰².

Osmanlı Devleti, yukarıda da bahsedildiği gibi Katolik rahiplerin kıyafet değiştirerek Ortodoks Rum cemaati tehdit ve tahrik ettikleri yönündeki iddiaların ve buna dair gönderilen emirler gereği, her milletin kendi heyeti ve kıyafetine sahip olma hakkı olduğuna işaret edilerek, karşılıklı tarafların birbirlerine müdahale ve taarruzda bulunmamaları emredilmekteydi. Bu emre bahis konusu olan nizamnameye uygun olarak, bir millettten diğer millete tabi olma iddiasında olanların da reddolunacağına işaret edilmekte ve birbirlerine ait kilise ve manastırlara da bu şekilde tecavüz yapılmadıkça, her iki millet arasında ortaya çıkacak diğer hususlarla ilgili ihtilafların da kabul olunamayacağına dair 1252 senesi Evâhir-i Ramazan (10 Aralık 1836)'ında başka bir emrin daha gönderildiği anlaşılmaktadır²⁰³.

Bütün bu emir ve yasaklara rağmen gerek İstanbul'da ve gerekse ülkenin diğer eyaletlerinde yaşamakta olan Rum ve Katolik papazların heyet ve kıyafetlerini düzenlemek için ayrı ayrı nizamnameler neşredilmek zorunda kalınmıştır. Ancak bunların birbirlerinin kıyafetlerine yönelik sergiledikleri aykırılıkların usul ve nizamları da bozacağı anlaşıldığından, bu iki milletin Osmanlı reayası olmaları sebebiyle, bu şekilde birbirlerine ait hususlara müdahil olmalarına asla müsamaha gösterilemeyeceği bir kez daha ifade edilmişti²⁰⁴.

Yine bu yerlerde bulunan Katolik papazların, Rum papazlardan daha saf ve temiz olmalarına ve kıyafetlerinin kusursuz olmasına dikkat çeken hükümet, Katoliklerin kilise ve manastırlarına her ne şekilde olursa olsun müdahalede bulunulmasını da yasaklanmıştır²⁰⁵.

Burada dikkat çeken husus, gönderilmiş olan bu emrin 1821 Rum İsyanı'nın hemen akabinde olması ve o zamana kadar millet-i sadıka olarak Osmanlı Devleti'nin her türlü nimetinden faydalanarak, diğer gayrimüslimler nazarında erişilmez, üstün bir konuma yükselmiş olan Rumların artık gözden düştüğünü ve devlet nezdinde hakir görülerek adeta küçümsendiklerine şahit olunulmasıdır. Öyleki ciddi tehditler arz etmesine rağmen yeni yeni filizlenen Katolik cemaat, bu hadiseden sonra Ortodoksluğa tercih edilme aşamasına gelmiştir.

Rumların, Anadolu'da ortaya çıkmaya başlayan Katolik mezhebine yönelik sert tutumu, devleti Ortodoks Rumlara karşı ciddi tedbirler almaya yöneltmiştir. Bununla beraber

---

²⁰² M. Macit Kenanoğlu, "Osmanlı Ğmparatorluğu'nda Dinlerarası Ğlişkiler (14-20. Yüzyıllar)", *Milel ve Nihal İnanc, Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6 Sayı: 2, Mayıs – Ağustos / May – August 2009, s. 117.

²⁰³ Kenanoğlu, a.g.m., 118.

²⁰⁴ İvecan, a.g.m., s.7-9.

²⁰⁵ Kenanoğlu, a.g.m., 122.

Katoliklerin Rum papazların kılık kıyafetlerine bürünerek, halkın karşısına Rum papazlar gibi çıkmaları ve Ortodoks cemaati Katolikliğe meylettirmek için misyoner faaliyetler içinde bulunmalarından devlet de rahatsızdı. Bu hususla ilgili olarak Mısır Valisi Vezir Mehmed Ali Paşa'ya ve Mısır kadısına meseleyi takip ederek gerekli tedbirleri almaları da emredilmişti. Aynı emirde Mısır, Şam, Antakya, Trablusşam, Sayda ve bu şehirlere bağlı olan yerlerde ortaya çıkan Katolik papazların, yukarıda bahsedilen şekilde Rum papazlar gibi davranarak, Rumları kendilerine ve Katolik kilisesine meylettirmek için yaptıkları faaliyetlerin önünün alınması istenilmekteydi. Bu hususla ilgili olarak 1250 (1834), 1252(1836), 1253(1837) ve 1254(1838) yıllarında gönderilen emirler tekrar hatırlatılarak, eskiden beri gerek İstanbul'da ve gerekse Osmanlı Devleti'nin her hangi bir köşesinde bulunan Rum ve Katolik papazların kabahatlerinin ayrı olması ve bu sebeple birinden ötekine meyledenler olursa, bu durum nizamlara aykırı olacağından, kabulünün mümkün olmadığı ifade edilmiştir²⁰⁶.

Diğer taraftan bu yeni emirle Rum ve Katolik papazların kılık ve kıyafetlerine de yeni bir nizam getirilmiştir. Bu tarihten itibaren Katolik piskopos ve papazların kıyafetlerinin İstanbul'da bulunan aynı mezhebe mensup papazların giydikleri gibi siyah ve dört köşe liva sükûfeli olmasına karar verilmiş ve temizlik konusunda Rum Ortodokslardan daha titiz olmaları hususunda bir ihtarda da bulunulmasına karar verilmişti. Bu emir ile Katolik papazların Rumlardan korunmasına ve onlara yapılacak her türlü muamelede devletin desteğinin daima Katoliklerin yanında bulacağına dair bir nevi garanti verilmekteydi. Devlet bütün bu hususlar yanında Katoliklerin kilise ve manastırlarını da Rum papazlardan korumak istemiştir. Evâhir-i Şevvâl 1255 (8 Aralık 1839) tarihinde kapsamlı bir nizamname hazırlanarak Katoliklerin kilise ve manastırları, hatta giyim ve kuşamlarının şekli ve şemali de belirlenmiş olup, böylece Katolik papazlara Rum papazlardan daha farklı bir giyim tarzı da kazandırılmıştır²⁰⁷.

Mısır valisi ve müftülerine gönderilen ve yukarıda söz konusu olan bu yeni emir ile bahsi geçen nizamnamenin Mısır ve Mısır'a bağlı kazalarda acilen yürürlüğe konulması istenmiştir. Konuyla ilgili olarak diğer vilayetlere de benzeri emirlerin gönderilmiş olduğu anlaşılmaktadır²⁰⁸.

Bütün bunlar, 1821 Mora ve Rum isyanlarından sonra gözden düşmüş olan Ortodoks Rum cemaati dengeleyecek yeni bir unsur olan, Rum Katolik cemaatin devlet eliyle bilerek ve

---

²⁰⁶ Kenanoğlu, a.g.m., 123.

²⁰⁷ Kenanoğlu, a.g.m., 124.

²⁰⁸ Kenanoğlu, a.g.m., 125.

istenerek siyasî arenaya çekildiğini göstermektedir.

Devletin ortaya koymuş olduğu bu tavır, uzun bir zaman Ortodoks Rumların Osmanlı Devleti içindeki pozisyonlarını düşündürücü bir şekilde minimuma indirmek suretiyle, hareket kabiliyetlerini ortadan kaldıracı tedbirlerin alınmasına sebep olmuştur. Bununla beraber Anadolu ve İstanbul dışında bu iki mezhep arasında şiddetli çatışma alanlarının varlığını korumaya devam ettiği de görülmektedir.

Bu çatışmanın geçmişte yaşandığı gibi sadece Rumlar ve batıdan gelen misyonerlerin tesiriyle, Latin kökenli papazlar arasında değil, kendi ırki temelleri ile hareket ederek, Patriklik iddiasında bulunan Araplar ile Rumlar arasında ortaya çıkması, meseleyi daha ciddi, ciddi olduğu kadar da tehlikeli bir boyuta taşımıştır.

Cemaatlerin Meclis-i İdare'deki Azalarının Nöbet Usulüne Tabi Olması

Suriye ve Halep vilayetleriyle Kudüs sancağında bulunan Rum, Keldani, Süryani, Rum Katolik ve Ermeni Katolik, Latin ve Maruni cemaat ve taifelerinden meclis-i idare²⁰⁹ ve muhâkim-i nizâm olarak tayin edilecek aza hakkında daha önce kabul edilen münavebe kaidesine Antakya ve Kudüs Rum Patrikleri tarafından itiraz olunması üzerine, Şura-yı Devlet de alınan bir karar ile bahsi geçen münavebe kaidesinin uygulanması uygun bulunmuştur. Bu kararda münavebenin kişi bazında değil, cemaat bazında uygulanmasına karar verilmiştir. Bu sebeple yukarıda cemaat cemaat bahsi geçen Katolik taifelerinin bir cemaat ad edilmesine ve münavebe kaidesi dairesinde Rumlarla yekdiğerleri arasında nöbet usulünün getirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu karara Rum Katolik patriği itiraz etmiştir. Bu yüzden açıktan uygulanmakta olan münavebe usulünün kaldırılmasına karar verilmiştir.

Böylece Rum Katolikler de Rumlar gibi bir cemaat itibar olunacaktı. Maruniler ise yalnız çoğunluk oldukları mahallerde müstakil bir cemaat addedileceklerdi. Diğer dört Katolik taife ise aralarından meclise nöbetle aza göndermelerine karar verilerek, Mezahip Nezareti tarafından hazırlanan tezkere 8 Temmuz 1887 tarihinde mecliste okundu. Ancak bu konuda bir karar alınamadı. Çünkü Şuriye vilayeti meseleye müdahil olarak Şura-yı Devlet tarafından daha önce alınmış olan kararın işleme konulmasını sağlamış idi. Ancak bu karara da daha sonra itiraz edilmiş ve karar yeniden değiştirilmek istenmişti. Fakat bu yeni değişikliğin sebebi anlaşılamadığından, bunun araştırılmasına, müzakere edilmesine ve sonucun Suriye vilayetine bildirilmesi emredilmiştir²¹⁰.

---

²⁰⁹ İvecan, a.g.m., s.11.

²¹⁰ İvecan, a.g.m., s.12.

Antakya Patriği Gariforyos Efendi'nin Cemaat Liderlerini Taltif Etmesi

Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler içinde bulunan ve hakkında yapılan tahkikatlarla devlete ve padişaha olan sadakati ortaya konulan Gariforyos Efendi, etrafına toplamış olduğu gerek kendi avanesinden kişileri, gerekse elde etmiş olduğu vilayetin ileri gelenlerini devlet nazarında yüceltmek amacıyla İstanbul'a mektuplar göndererek nişanlar istemekteydi. Bu mektuplarında söz konusu kişilerin devlete ve millete olan sadakatinden dem vurmakta ve padişaha olan bağlılıklarını dile getirmekteydi. Bu kişilerin almış oldukları nişan ve unvanlar sayesinde devlet nazarındaki payesini sağlamlaştırma yolunda daimi desteklerini kazanmış oluyordu. Gariforyos Efendi 5 Nisan 1867 tarihinde Hariciye Nezareti'ne gönderdiği bir arizada, kendisine tabi olan milletten Halepli Vekilzade Fetullah Efendi'nin güzel ahlak ve sıfatlarla donatılmış olduğunu, evliya işlerinde hizmetkâr olarak bilindiğini, aynı zamanda da kendisine de tabi bir zat olduğunu belirterek, Fethullah Efendiye dördüncü rütbeden mecdi nişan verilmesini istemekteydi²¹¹. Bu hususta sadaret Fethullah Efendi'ye bulunduğu mevki itibarıyla hem rütbe ve hem de nişan verilmesinin uygun olmadığı belirtmiştir. Bununla beraber şimdilik rütbe verilmesinin daha uygun olacağına karar verilmiş idi²¹². Bu durum yeni patrik olan Gariforyos Efendi'nin kendi yandaşlarına, göreve atanır atanmaz devlet nezdinde yer ve mekân tahsisi gayretinde olduğunu göstermektedir. Gariforyos Efendi bununla iktifa etmeyeceğini göstermekte gecikmemiştir. Kendi yandaşlarının bağlılığını artırmak için; Mısırdaki bulunan Piskopos payesindeki vekili Ağustinus Kıtal Efendi'nin dördüncü rütbeden mecdi nişan ile, Halep muteberanından Taciroğlu Anton ve Vekiloğlu Şükrullah ve Basiloğlu Şükrullah Efendiler ile Dersaadet'de bulunan vekili Fethullah Efendi'nin haiz olduğu rütbenin bir kat daha artırılmasını istemiştir. Yapılan incelemelerde Gariforyos Efendi'nin taltifini istediği bu kişilerin taltife şayan kişiler olduğu tespit edildiğinden, kendilerine rütbe ve mecdi nişan verilmesi hususunda irade çıkmış olduğu görülmektedir²¹³.

Bu arada Antakya Rum Katolik patrikliği özellikle kendi tebaasının taltifi ve devlet nazarında iyi bir yer edinmesi hususundaki faaliyetlerini sürdürmekteydi. Antakya Rum Katolik patrikliği patrikhane salonunun tezyinini ileri sürerek, ileri gelen Osmanlı Devlet memurlarını burada toplayarak diğer patriklikler karşısında devletin desteğini yanına almak için büyük çaba sarf etmekteydi. Bu maksatla yapılan bir müracaatta, Rum Katolik Patrikhanesine bir Tuğra'nın gönderilmesini istemiş ve bu Tuğra'nın patrikhanenin en şaşaalı

---

²¹¹ Kılıç, a.g.m., s. 735.

²¹² Kılıç, a.g.m., s. 737.

²¹³ Kılıç, a.g.m., s. 739.

bölümü olan ayın salonunda teşhirine izin verilmesini istirham etmişti. Patriğin bu arzusu Osmanlı sarayında da olumlu bir akis yapmış olup, padişah Tuğra'nın gönderilmesine ve yerine konulması için devlet ricalinin de bu törene iştirakini emretmiş idi. Törene Katolik milleti efradı, ruhani reisler, Osmanlı sarayını temsilen müşir Hacı Osman Nuri Paşa, askerî ve mülki erkan da hazır bulunmuştu. Tören askeri bandonun icra ettiği müzik ziyafetiyle başlamıştı. Tören orada bulunan umumi heyetin tek bir dille “padişahım çok yaşa” nidaları çekmesinden sonra sona ermişti.

Suriye valiliği tarafından İstanbul'a gönderilen ve 13 Teşrinievvel 1302 tarihli, Antakya Rum Katolik patriğinin taltifi meselesiyle ilgili tahrir padişaha arz edilmiş idi. Bu hususta ortaya çıkan görüş, patriğin taltifi hakkında ne tür bir karar verilirse verilsin isabetli bir karar verileceği ortada olup, malum olduğu üzere Antakya Rum Ortodoks patriği cemaatinin çoğunluk olduğu herkesin malumu olup, Katolik patriği derecesinde nüfuza sahip olduğundan yapılacak taltiften muhakkak Antakya Ortodoks Rum patriğinin de hissedar olması gerektiği dile getirilerek, her ikisinin de birinci dereceden mecidi nişanı ile taltif edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ancak bu iki patriğin zaruret içinde buldukları da dikkate alınır ise, her ikisine de birer miktar maaşın tahsis edilmesi, cemaatin Osmanlı Devleti'ne olan minnettarlıklarını bir derece daha artıracığı Suriye valisi tarafından bildirilmiş idi²¹⁴.

Antakya, İskenderiye, Kudüs Rum Katolik patriği Gariforyos tarafından muhacirin komisyonuna gönderilen 6 Haziran 1888 tarihli bir arizada İstanbul'da bulunan Abdullah Naum Efendi'nin de padişahın iltifatına ve taltifine layık olduğunu ve bunun yapılması halinde Naum Efendi'nin yazı yazdığı gazeteler sayesinde devlete ve millete hizmetlerine devam edeceğini ileri sürmekteydi. Bu itibarla Patrik Gariforyos, Naum Efendi'ye kefil olduğunu, vatana ve devlete olan sadakatini bildiğini, Suriye ahalisinin dahi itibarlılarından olduğunu, Mısır'da neşredilmekte olan “El-Ahram” ve Suriye'de neşredilen “Lisanu'l-Hal” adlı gazeteler gibi “Ceraid-i Vataniye” ve diğer gazetelerde de makaleleri çıkmış kadirşinas bir kişi olduğunu ileri sürmekteydi. Dolayısıyla bahsi geçen “El-Ahram” gazetesi imtiyaz sahibi ve müdürü gibi Abdullah Numan Efendi'nin de birinci dereceden ikinci sınıf rütbe ile taltif edilmesini istemekteydi. Gariforyos 6 Haziran 1888 tarihinde bu hususla ilgili yazmış olduğu bir başka arızasında Naum Efendi hakkında henüz bir karara varılmamış olmasını anlayamadığını, oysa ki Naum Efendi'nin bir hayli zamandan beri devlete gerek kavlen ve

---

²¹⁴ Sarıyıldız, a.g.m., s. 259.

gerek fiilen güzel hizmet ettiğini ve tam bir sadakat göstererek, Mısır ve Suriye’de yayınlanan gazetelerde yazdığı makalelerle kanun ve nizamlara olan vukufu ve malumatının tam olması sebebiyle fukara ve aciz vatan evlatları hakkında göstermiş olduğu gayrete binaen, padişahın lütfuna ve taltifine hak kazanmış olduğunu, bu sebeple taltifinin bir kez daha düşünülmesini istirham etmişti²¹⁵.

Rum Katolik Patriği Gariforyos Efendi, taraftarlarının bağlılığını devamlı kılabilmek için onların devlet tarafından taltif edilmelerine çalışmaktaydı. Bu suretle daha önce Suriye, Beyrut ve Halep vilayetleriyle Mısır hıdivliği dâhilinde bulunan Katolik taifesi muteberlerinin de taltifi konusunda doğrudan bir müracaatta bulunduğu anlaşılmakta olup, devlet bu kişilerin taltif edilmelerine sıcak bakmıştır. Bâb-ı âlî’den yapılan bu ve benzeri teveccühler bahsi geçen cemaatlerin de, tıpkı Rum Ortodoks cemaate mensup memur ve sair zevatın tamamının gösterdikleri sadakat ve hizmetlerine mükâfat olarak isimlerine rütbe çıkarılmıştı. Ayrıca emsallerinin nail olduğu taltife de layık bulunmuş idiler. Bu taltif sayesinde Rum Ortodoks milletinin Osmanlı Devleti’ne sadakatının devamı sağlanılmaya çalışılmıştır²¹⁶.

Suriye valisi tarafından dâhiliye nezaretine gönderilen bir tahriratta, Fransa hükümeti tarafından kendisine Komendor rütbesinden Lejyon Dö Nor Nişanı verilmek istendiği bildirilmiş olup, kabul edilip edilemeyeceği ve yapılacak olan törene katılıp katılamayacağı hususunda Antakya ve tevabii Rum Melkit Katolik patriği Kiris el-Samin Efendi tarafından müsaade istenildiği bildirilmiştir²¹⁷. Dâhiliye nazırlığı Lejyon Dö Nor Nişanın kabulü hakkında gerekli müsaadenin verilmesi hususunda Suriye vilayetinden gelen tahriratın kararnamesiyle beraber 6 Eylül 1911 tarihinde sadarete gönderilmesine karar vermiştir. Sadrazam tarafından verilen 14 Eylül 1911 tarihli cevapta, Fransa devleti tarafından verilen nişanın kabulü hususunda Dâhiliye nezareti kararnameyi padişaha arz ettiğini bildirmiştir. 17 Eylül tarihinde Sadarete gönderilen emirde nişanın kabulüne dair izin verildiği bildirilmiştir²¹⁸.

Ortodoks Rumlar ile Katolik Rumlar Arasında Kilise Kavgası

Adliye ve Mezahip Nezareti tarafından 29 Kasım 1890 tarihinde sadarete gönderilen bir yazıda, Marulyas kilisesinin kendilerine ait olduğuna dair Rum ve Rum Katoliklerinin ortaya attıkları ifadeler aslen sabit olmayıp Ezra’ karyesinde daha önce El-Huzzar adlı kiliseden

---

²¹⁵ Işık, a.g.m., 184.

²¹⁶ Işık, a.g.m., 185.

²¹⁷ Işık, a.g.m., 187.

²¹⁸ Işık, a.g.m., 189.

dolayı yine bu iki cemaat arasında ortaya çıkmış olan iddialar ve ihtilaf üzerine yapılan tahkikat neticesinde bu kilisenin Rumlara terk olunmuş olduğu iddia edilmekteydi. Bahsi geçen karyede Katoliklere ait bir kilisenin olmadığı yapılan incelemelerden anlaşıldığından, Marulyas kilisesinin de Katoliklere verilmesi hususunda Suriye idari meclisi tarafından bir kararın alındığı görülmektedir. Bununla beraber Şam Rum patriğinin şukkasında bahsi geçen El-Huzzar Kilisesine dair yapılan tahkikat esnasında adı geçen Marulyas Kilisesinin Ortodokslara ait olduğu, Katolikler tarafından da itiraf edilmişti. Hal böyle iken söz konusu meclis tarafından bu fıkranın mevzu bahis ve tetkik edilmemiş olması ve bir de Katoliklerin bahsi geçen karyede hiçbir kilisesinin bulunmadığı mazbatadan anlaşıldığı halde bahsi geçen şukkada söz konusu karyede dört Katolik kilisesinin bulunduğu iddiasına yer verilmesi gibi bir noksan beyanatın olması sebebiyle yeni bir tahkikatın yapılması için Suriye vilayetine gerekli emrin gönderildiği bildirilmiştir²¹⁹.

Suriye vilayetine gönderilen bu tahkikat emrinin hemen akabinde Antakya, İskenderiye, Kudüs ve tevabii Rum patriğinden konuyla ilgili olarak yeni bir izahat daha istenilmiş görünmektedir. Bunun üzerine patrik 24 Aralık 1893 tarihinde Adliye ve Mezahip Nezareti'ne gönderdiği arızasında, Rum milletinin Ezra' karyesinde eskiden beri tasarruf etmekte olduğu ve bir süredir oradaki Katolik taifesi tarafından gasp edilmeye çalışılan Marulyas Kilisenin mevki ve hududu ile Rumlara tasarrufunda bulunulduğuna dair bir takım davaların olmasına rağmen, şimdilik Katoliklere terkine dair Dahiliye Nezareti'nden bir tahriratın ellerine ulaştığını bildirmişti. Bu itibarla söz konusu kilisenin Rumlara ait olduğu ve bir süredir bahsi geçen karyede bulunan El-Huzzar Kilise idaresi hakkında ortaya atılan münazaa esnasında ve Suriye vilayeti idare meclisinde yapılan tahkikatta Katoliklerin El-Huzzar Kilisesi'nde de haklarının olduğunu iddia ettikleri görülmektedir. Bu iddiaları yaparken de Rumlara yalnız Marulyas Kilisesi vardır diye itirafta buldukları halde, Katolik cemaatinin bu esnada adı geçen Marulyas Kilisesini de gasp girişiminde bulunmaları, durumun vehametini açıkça ortaya koymaktadır. Bu durumda haklı ve haksızı ayırmak için Adliye ve Mezahip Nezaretinin takdir buyuracağı şekilde gereken adalet ve merhametin sağlanarak, Katoliklerin saldırılarının önlenmesi ve bahsi geçen kilisenin dâhilinde bir şey ihdas etmekten men edilmeleri ve kilisenin asıl sahibi olan Rum milletine iadesi hususunda Suriye vilayetine gerekli emrin verilmesi istenilmiştir. Bunun üzerine Adliye ve Mezahip nezaretinden Dahiliye nezaretine bir yazı yazılarak Ezra' karyesinde Rumlara ait olan ve Katolikler tarafından zapt

---

²¹⁹ Sarıyıldız, a.g.m., s. 265.

olunan Marulyas Kilisesinin şimdilik onlara terkine dair nezaretin bildiriminden bahsedilmiş olup, kilisenin Rumlara iadesi hakkında bazı ifadeler ve istekleri içeren Antakya Rum patrikliğinden gelen takirde, bu işe dair daha önce gönderilen tezkereye cevap olarak nezaretinden yazılan ve yukarıda bahsedilen 16 Rebiülahir 1308 (29 Kasım 1890) tarihli tezkere de ilaveten gönderilmişti²²⁰. Ezra karyesindeki kilisenin geçici de olsa bir süre Katoliklere terkine karar verilmekle beraber, daha önce Suriye vilayetinden gelen haberler ve nezaretiyle yapılan muhabere sebebiyle, Şura-yı Devlet Dahiliye dairesi, 20 Temmuz 1307 (1 Ağustos 1891) tarihinde aldığı yeni bir kararla kilisenin Katoliklere terkini ilan etmiştir²²¹.

Antakya'daki Rum Katolik Ruhbanlara İkamet Yeri Tahsisi Meselesi

Kyrillos Geha Efendi, patrikliğinin ilk icraatını Mısır'da yeni bir patriklik oluşturulmasını engelleyerek gerçekleştirmiş oldu. Akabinde Konya'da sadece Rum Katolik milleti ruhbanlarının ikamet etmesi şartıyla kendi adına bir ikamet yeri satın almış olduğu Tüccar Halili Yusuf Mihail Şer tarafından bir arzuhal ile bildirilmişti. Konu Şura-yı Devlet'e havale edilerek 16 Kasım 1903 tarihinde Mülkiye dairesinde okunarak gereğinin yapılması emredilmiş olup, Konya vilayetine gönderilen bir emir ile Rum Katolik milletine ait Konya'da bir cemaatin olup olmadığının araştırılmasına, şayet var ise yerliden olup olmadıklarının araştırılması istenilmiştir. Şayet var ise Konya valisinden bunların kaçının erkek, kaçının kadın olduğunun tespiti hususunun tetkiki istenilmiştir²²². Bunun üzerine tahrirat dairesine başvurularak daha önce yapılmış olan emlak tahriri ve tadilat-ı umumiye esnasında sözü geçen mahalde ikamet etmiş olan cemaat nüfusunun 28 erkekten ibaret olduğu ve bunların isimlerinin de kuyudattan çıkarılarak pusulanın gönderildiği belirtilmiştir. Bunlardan başka burada 9 da kadın olduğu tespit edilmiş olmakla beraber, emlak defterinde fazla görünen 12 kişinin ise çeşitli beldelerde ticaretle uğraşmakta oldukları anlaşılmıştır. Konya valiliğinden alınan bu tafsilat 14 Mart 1320 tarihli tahrirat ile Şura-yı devlete takdim edilmiştir²²³.

Bunun üzerine sadaret Şurayı Devlet dairesine 1022 numaralı bir mazbata göndermiştir. Bu mazbatada Geha Efendi adına sadece Katolik ruhbanların kullanabileceği bir yer edinilmesi hususuyla ilgili olarak tüccardan Halili Yusuf Mihail Şer imzasıyla bir arzuhal verildiği ve bu arzuhalde geçen ifadelere bakıldığında Konya'da söz konusu millete ait bir

---

²²⁰ Sarıyıldız, a.g.m., s. 267.

²²¹ Sarıyıldız, a.g.m., s. 288.

²²² Sarıyıldız, a.g.m., s. 289.

²²³ Sarıyıldız, a.g.m., s. 290.

cemaatin bulunmadığı tespit edilmiş olup, bu mahalde Katoliklere ait bir ibadetgahın bulunmaması sebebiyle, söz konusu hanenin daha sonra kilise haline getirilmesine dair bir teşebbüsün engellenmesi isteğini içeren ve Dahiliye nezaretinden Şura-yı Devlete havale edilen 25 Şaban 1321 tarihli tezkere, Defter-i hakanide hazır bulunanların huzurunda okundu. Buna istinaden yapılan incelemede yukarıda bahsi geçen nüfus dışında bir nüfusun olmamasına rağmen, söz konusu hanenin daha sonra kilise veya benzeri bir ibadet hane şekline dönüştürülebileceği endişesiyle bu hanenin dönüştürülmesini engelleyecek bir senede bağlanması istenilmiştir. Bu konuda Divan-ı hümayun kaleminden de bir derkenar yazılarak kale ve isthkama yakın olmayan emlak ve arazinin alınıp satılması kişilerin arasındaki anlaşmaya bağlı olduğu gibi ruhban ikametine tahsis olunmak üzere satın alınan hanelerin sonradan dönüştürülerek ibadet hane yapılmayacağına dair müşteriden sened aldıktan sonra emlakın satışının yapılmasının mümkün olduğu bildirilmiştir.

Konya valiliğinden Dahiliye nezaretine gönderilen bir takirde müşteriden sened alınmasına dair 11 Haziran 1321 tarihinde Defter-i hakaniden gelen tahriratda şayet aynı halde olması ve satılarak terk edildiğine dair takrirlerinin alınıp istenmesinde ferağ edenlerin veya bunların şer-i vekillerinin bulunmaması halinde, malın terki meselesinin Şura-yı Devlet kararıyla usulünce malın terkinde bir beis olmadığı hususu bildirilmiş idi. Dahiliye nezaretinin 30 Eylül 1321 tarihli takririn gereğinin yerine getirilmesi emredilmekteydi. Ancak Patrik Kirilyos Geha Efendinin İstanbul'da bulunması sebebiyle alınması gereken senedin İstanbul'dan alınarak gönderilmesi lüzumu nezaret tarafına Defter-i hakani memurluğundan ve mahalli idare tarafından bildirilmiş idi.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde 1720'li yıllarda başlayan Katolik propagandası özellikle Rum Ortodoks ahali arasında bölünmelere sebep olmuştur. Bir kısım patriğin Katolik mezhebine geçmesiyle başlayan bölünme ve parçalanma kısa bir süre sonra Ortodoks cemaat arasında çatışmalara sebep olmuştur. Bu çatışmalar Antakya Kilisesi ve çevre kiliselerde kendini olanca gücüyle hissettirmiş ve pek çok patrik bu çatışmaların ya kurbanı olmuş veya çatışmanın bir tarafı olarak patrikliğini kuvvetlendirmiştir. Osmanlı Devleti Rum Ortodoks cemaatin kendi aralarındaki meselelere mümkün mertebe müdahil olmaktan uzak durmuştur. Ancak Rum patrikler kendi iktidarlarının devamı için Osmanlı hükümetlerini mezhep çatışmaları meselesine dahil edebilmek adına sarayla sıkı ilişkiler kurmaya özen göstermiş ve çoğunlukla da Osmanlı hükümetlerinin desteğini almışlardır.

Osmanlıların patriklere verdikleri bu destekler zaman zaman Antakya ve çevresinde ikircikli bir politikanın da doğuşunu hazırlamıştır. Bu politika genellikle Antakya ve Şam valilerinin çabaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Merkezi hükümet bölgedeki patriklik mücadelesini durdurmaya yönelik gösterdiği bütün çabalara rağmen muvaffak olamayınca devreye valiler girmiş ve her biri bir patriği destekleyerek Osmanlı'nın bölgedeki hakimiyetini zayıflatacak hatalar işlemişlerdir. Bu durum Osmanlı Devletinin cemaatlerle olan ilişkilerinin zayıflamasına ve onların da misyonerlik faaliyetlerine alet olmasına kapı araladığını söyleyebiliriz.

Kaynaklar

Bozkurt, Gülnihal, Alman-İngiliz belgelerinin Ve Siyasi Gelişmelerin ışığı Altında *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*, Ankara 1996.

Çolak, Hasan, *Relations Between The Ottoman Central Administration and The Greek Orthodox Patriarchates of Antioch, Jerusalem and Alexandria: 16th-18th Centuries*, Centre for Byzantine, Ottoman and Modern Greek Studies Institute of Archaeology and Antiquity College of Arts and Law, The University of Birmingham, 2012, s. 4.

Fortescue, A., Batı Süryaniler'den Melkitler, (Çvr. Meral Ünüvar), *Journal of the Assyrian Academic Society*, Cilt: 10, Sayı: 2, 1996, s. 7.

Işık, Ramazan, "1820-1950 Yılları Arasında Suriye Ve Lübnan'da Protestan Misyonerlerin Kadınlara Yönelik Faaliyetleri", *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 15/2 (2010), s. 170 vd.

İvecan, Raif, "Ahmet Türkan, Osmanlı'da Kripto Hıristiyanlar, İstanbul 2012" *Milel ve Nihal İnanç, Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1 (Ocak – Nisan 2012).

Kenanoğlu, M. Macit, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinlerarası İlişkiler (14-20. Yüzyıllar)", *Milel ve Nihal İnanç, Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6 Sayı: 2, Mayıs – Ağustos / May – August 2009.

Kılıç, Davut, "Osmanlı Ermenileri Arasında Katolik Kilisesi'nin Kuruluş Faaliyetleri", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 38, Mart-Nisan 2001

Küçük, Cevdet, "Millet Sistemi", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: IV, İstanbul 1985, s. 1007-1024.

Najim, Fr. Michel – Frazier, T.L., *Antioch: A Brief History of The Patriarchate of Antioch*, (<http://najim.net/ANTIOCHhistoryencyclopedia.pdf>, Erşm: 30.09.2015), s. 36.

Sarıyıldız, Gülden, "Osmanlı Devleti'nde Protestan Ermeni Milleti Ve Kilisesinin Tanınması", *İ.Ü. İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2002, s. 259.